

Filozofická
fakulta

Univerzita Palackého
v Olomouci

Filozofie mezi epistemologií a etikou

I. ročník konference
Olomoucké filozofické dny

26.–27. září 2019

Katedra filozofie FF UP v Olomouci

Křížkovského 10, učebna KA-3.05

ČTVRTEK 26. ZÁŘÍ 2019

- 9:55 zahájení
- moderuje: Filip Tvrdý*
- 10:00–10:35 **Jaroslav Peregrin (FF UHK v Hradci Králové)**
Homo nomicus: pravidla jako klíčová lidská adaptace
- 10:35–11:10 **Ladislav Koreň (FF UHK v Hradci Králové)**
Umiernená empirická podpora pre umiernený morálny relativizmus
- moderuje: Petra Chudárková*
- 11:25–12:00 **Andrej Findor a Matej Hruška (FSEV UK v Bratislavě)**
Rovnosť, úmernosť alebo potreba? Vplyv princípov distribučnej spravodlivosti na postoje k projektom pomáhajúcim obyvateľom marginalizovaných rómskych komunít
- 12:00–12:35 **Ondřej Beran (FF UPCE v Pardubicích)**
Ekologie bez ideologie a sny o vyhlazení lidstva
- moderuje: Marek Picha*
- 14:00–14:35 **Petr Matějčík (FF UHK v Hradci Králové)**
Výuka kritického myšlení ve světle argumentační teorie usuzování
- 14:35–15:10 **Iva Svačinová (FF UHK v Hradci Králové)**
Krizové osobní deníky: rozhodování za epistemické nejistoty
- moderuje: Ladislav Koreň*
- 15:25–16:00 **Marek Picha (FF MU v Brně)**
Zobecnění problému zobecnění
- 16:00–16:35 **Martin Nuhlíček (FF UK v Bratislavě)**
Epistemológia cností a hodnota poznania
- moderuje: Martin Nuhlíček*
- 16:50–17:25 **Miloš Taliga (FF UMB v Banské Bystrici)**
Otázka konzistentnosti Williamsovej teórie epistemickej zodpovednosti
- 17:25–18:00 **Tomáš Edl (TF JU v Českých Budějovicích)**
Strawsonův Basic Argument mezi morální a epistemickou odpovědností
- 19:00 večeře

PÁTEK 27. ZÁŘÍ 2019

- moderuje: Filip Tvrdý*
- 9:00–9:35 **Petr Houdek (FPH VŠE v Praze)**
Musí se sociální psychologie přestrojovat za behaviorální ekonomii, aby měla dopad? Případ výzkumu omezování nečestnosti
- 9:35–10:10 **Petr Špecián (NF VŠE a FHS UK v Praze)**
Měrou všech věcí je člověk: individuální normativní suverenita v demokratické společnosti
- moderuje: Petra Chudárková*
- 10:25–11:00 **Tomáš Hříbek (FLÚ AV ČR)**
Morální skepticismus a amoralismus
- 11:00–11:35 **Eva Peterková (PdF OU v Ostravě)**
Quine-Putnamův argument jako argument pro realismus etických hodnot?
- moderuje: Tomáš Hříbek*
- 13:00–13:35 **Matej Cibík (FF UPCE v Pardubicích)**
Anatómia implicitných morálnych nárokov
- 13:35–14:10 **Stanislav Spodniak (FF UMB v Banské Bystrici)**
Je etika bez zdôvodnenia možná?
- moderuje: Petr Houdek*
- 14:25–15:00 **Tomáš Ondráček (ESF a FF MU v Brně)**
Sociální a humanitní obory a problém dvojího užití
- 15:00–15:35 **Adam Greif (FF UK v Bratislavě)**
Veci, ktoré nie je dobré vedieť
- moderuje: Petr Špecián*
- 15:50–16:25 **Petra Chudárková (FF UP v Olomouci)**
Hluboký nesouhlas v morální epistemologii
- 16:25–17:00 **Filip Tvrdý (FF UP v Olomouci)**
Problém expertízy v morální epistemologii

Jaroslav Peregrin (FF UHK v Hradci Králové)

***Homo nomicus*: pravidla jako klíčová lidská adaptace**

My lidé jsme, jako každý jiný živočišný druh, produktem evoluce a součástí ekologického řádu, který je evolucí vytvářen. Během posledních miliónů let jsme se ale vyvíjeli bezprecedentně rychlým tempem; a získali jsme v rámci toho ekologického řádu bezprecedentně dominantní postavení. Čím je tato anomálie způsobena? Kdy a jak lidská evoluční trajektorie akcelerovala tak, že jsme se tak vzdálili ostatním živočišným druhům? Co je „konstitutivní“ odlišností („úchylnou“?) člověka od jiných tvorů? Nabízí se spousta prefabrikovaných odpovědí: Rozum. Jazyk. Kultura. Všechny mají jistě něco do sebe, jsou ale často založeny na pojmech, které jsou ještě komplexnější než to, co se má vysvětlovat. Já naproti tomu předložím odpověď, která se, jak se pokusím ukázat, zakládá na lidské schopnosti mnohem elementárnější, a tudíž i mnohem průhlednější, než je schopnost užívat jazyk či tvořit kulturu; a to je schopnost řídit se pravidly. Je-li moje argumentace, kterou v přednášce předložím, správná, pak můžeme učinit závěr, že *Homo sapiens* může být nahlížen jako tvor, který se vyznačuje svou normativitou, to jest svou schopností ustanovovat a udržovat pravidla a řídit se jimi. Soustavy pravidel pak mohou vytvářet prostory, které tvoří naši přirozenou niku – prostředí, ve kterých můžeme jednat jakožto osoby všelijakými specifickými způsoby. Jakl řekl Wilfrid Sellars: „Když Bůh stvořil Adama, pošeptal mu do ucha, ‚Ve všech kontextech jednání budeš nalézat pravidla, kdyby to mělo být jen pravidlo, že se musíš řídit, jaká pravidla bys mohl nalézt. Přestaneš-li rozpoznávat pravidla, budeš chodit po čtyřech.““

Ladislav Koreň (FF UHK v Hradci Králové)

Umiernená empirická podpora pre umiernený morálny relativizmus

Morálny relativizmus (MR) je kontroverznou pozíciou v rámci filozofickej tradície uvažovania o povahe ľudskej morálky. Jeho proponenti formulujú argumenty, že MR poskytuje najlepšie vysvetlenie určitých javov, ako je napr. existencia *prima facie* neriešiteľných morálnych rozporov. Vysvetlením môže byť, že tak hlboké rozdiely v morálnych postojoch sa zakladajú na rozdieloch vo fundamentálnych štandardoch, pričom nie je možné neutrálne rozhodnúť, ktoré sú „objektívne správnejšie“. Na druhej strane, v literatúre sa často diskutujú zjednodušené verzie MR typu „anything goes“ v morálnej oblasti: keďže i) partikulárne socio-kultúrne formácie sa dramaticky líšia v ich systémoch hodnôt a/alebo noriem, ii) čokoľvek je morálne správne/nesprávne je také vždy len v rámci určitých formácií, ale nie nutne v rámci iných. Tieto „radikálne“ verzie MR bývajú častým a lacným terčom kritiky z pozícií morálneho absolutizmu (objektivismu, realizmu). V mojej prednáške predstavím iný pohľad na problematiku, ktorý produktívne prepojuje filozofickú a empirickú perspektívu. Predvediem ako súčasný výskum v kultúrnej psychológii a experimentálnej filozofii môže podporiť prístup k fenoménu morálky, ktorý nazvem „umierneným morálnym relativizmom“ (UMR). UMR kombinuje ideu, že morálne systémy vykazujú signifikantnú hodnotovú variabilitu s ideou, že existuje istý spoločný základ (napr. špecifické ekologické, biologické a sociálne potreby, problémy a výzvy), ktorý štrukturuje ľudské morálne systémy. UMR tak pripúšťa existenciu určitých morálnych univerzálií, už preto že také spoločné elementy („morálne témy“) môžu byť kľúčové, ak máme nejaký systém regulácie ľudskej činnosti rozpoznať a študovať ako špecificky „morálny“ systém. UMR chápe rôzne morálne systémy ako variácie na spoločné morálne témy, ktoré sú však často podstatne odlišné. To konkrétne vylučuje predstavu o „esencii“ ľudskej morálky spočívajúcej v akomsi univerzálnom zozname morálnych hodnôt

a/alebo noriem, v ktorom je jednoznačne určené, ktorá hodnota/norma je základnejšia než (a teda preváži) iné. Ako prvú empirickú podporu pre UMR zmienim niektoré súčasné trendy v evolučnom teoretizovaní a pôvode a funkcii ľudskej morálky. Druhou podporou bude výzkum v kultúrnej psychológii indikujúci rozdiely v morálnych postojoch, ktoré reflektujú odlišné hodnotové orientácie skôr než rozdiely v presvedčeniach o faktoch, ktoré nie sú morálnej povahy. Treťou možnou podporou bude materiál, ktorý vyprodukovali experimentálni filozofi: indikujúci, že relativistické morálne intuície sú zastúpené v populácii. Táto evidencia zpochybňuje tradičný argument, že adekvátny model morálky musí akomodovať fakt, že ľudia sú intuitívni morálni absolutisti (realisti, objektivisti).

Andrej Findor a Matej Hruška (FSEV UK v Bratislavě)

Rovnosť, úmernosť alebo potreba? Vplyv princípov distribučnej spravodlivosti na postoje k projektom pomáhajúcim obyvateľom marginalizovaných rómskych komunít

Mnohé slovenské mestá a obce môžu čerpať za výhodných podmienok fondy z Európskej únie (EÚ) zamerané na pomoc obyvateľom marginalizovaných rómskych komunít, avšak verejná mienka nie je realizácii takýchto projektov naklonená. Doposiaľ neexistujú žiadne údaje o tom, ako túto verejnú mienku ovplyvňovať. Hoci odborná literatúra identifikovala vzťah medzi preferenciami pre vnímanie distribučnej spravodlivosti ako rovnosti (*equality*), úmernosti (*equity, proportionality*) a potreby (*need*) a postojmi k čerpaniu sociálnej pomoci (*welfare attitudes*), nevieme či takéto preferencie ovplyvňujú aj postoje k realizácii európskych projektov zameraných na pomoc obyvateľom rómskych osád. Príspevok predstavuje dva experimenty, ktoré testovali tento vzťah na lokálnej a celoštátnej úrovni. V terénnom dotazníkovom experimente vyjadrovali obyvatelia ($n = 113$) jednej slovenskej obce mieru svojho súhlasu alebo nesúhlasu s postavením sociálnych bytov pre obyvateľov rómskej osady v štyroch rôznych podmienkach prezentovaných v náhodnom poradí (*within-subject design*): bez spomenutia princípu distribučnej spravodlivosti, na základe princípu rovnosti (rovnaké obecné prostriedky pôjdu na projekty pre Rómov a Nerómov), úmernosti (Rómovia budú pracovať na výstavbe sociálnych bytov) a potreby (tí Rómovia, ktorí to najviac potrebujú budú mať nárok na sociálne bývanie). Výsledky ukazujú etnicky diferencovaný vplyv princípov distribučnej spravodlivosti na postoje k projektom pomáhajúcim obyvateľom rómskych osád. Nerómski obyvatelia obce najviac súhlasili s postavením bytovky na základe princípu úmernosti a rovnosti, zatiaľ čo rómski obyvatelia obce preferovali princíp potreby. Výsledky dotazníkového experimentu realizovaného s reprezentatívnou vzorkou obyvateľov Slovenska ($n = 1025$) čiastočne potvrdili tieto výsledky. Respondenti boli náhodne rozdelení do štyroch skupín (*between-subject design*), v ktorých vyjadrovali mieru svojho súhlasu alebo nesúhlasu s postavením sociálnych bytov pre obyvateľov rómskej osady vo fiktívnej slovenskej obci a to buď bez princípu distribučnej spravodlivosti alebo na základe princípu rovnosti, úmernosti a potreby. Respondenti, ktorí čítali o princípe úmernosti v súvislosti s výstavbou sociálnych bytov, viac súhlasili s ich postavením ako respondenti, ktorí čítali o princípe potreby a ako respondenti v kontrolnej skupine (bez princípu distribučnej spravodlivosti).

Ondřej Beran (FF UPCE v Pardubicích)

Ekologie bez ideologie a sny o vyhlazení lidstva

Některé formy politického diskursu „ekologii“ ve smyslu ochrany životního prostředí označují za expertní oblast, kterou je možné i potřebné oprostít od „ideologie“: co je třeba dělat, nám řeknou relevantní vědní disciplíny. Je pravda, že přijímání rozhodnutí ohledně toho, jak čelit změnám klimatu, nevyhnutelně stojí *také* na složité interpretaci mimořádně komplexního balíku vědecké evidence. Přesto je „ekologie bez ideologie“ problematická, ne-li nemožná idea; už proto, že představa „expertního rozhodnutí“ má nutně zamlčený předpoklad: „x je scénář objektivně vedoucí k obecně nejprospěšnějšímu výsledku (*a jestliže usiluješ o obecně nejprospěšnější výsledek*), tedy je třeba jít cestou x“. „Ekologie bez ideologie“ je idea problematická i z dalšího, souvisejícího důvodu. Jestliže obecně nejprospěšnější scénář pro planetární ekosystém je takový, který nenesé žádné nebo jen minimální stopy lidské přítomnosti (což, zdá se, dává smysl), „expertní rozhodnutí“ se fakticky rovná comicsovému scénáři o megalomanech plánujících pro záchranu planety vyhladit lidstvo (*Kingsman; Avengers: The Infinity War*). Cokoli namítáme proti návrhům tohoto druhu, nebude argument objektivně expertní, nýbrž hodnotový či ideologický (např. o nezcizitelné hodnotě každého lidského života). Argumentovat proti „ideologickému“ tvrzení hodnoty života jednotlivce expertní evidencí o nutnosti snížit světovou populaci, avšak v kompromisní podobě nevyžadující vyhlazení (téměř) celého lidstva, znamená de facto předpokládat (nebo vytvářet prostor pro předpoklad), že lze z „ideologicky neutrálních“ důvodů odeprít *některým* právo na život (obvykle těm druhým). Malthusiánská perspektiva není jen problémem ojedinelých akademických „zdivočelých konsekvencialistů“ (i když existují – např. Hardin), nýbrž rezonuje i mezi environmentálně citlivou částí ultrapravice. Pro tu je přelidnění planety jako environmentálně rizikový faktor problémem primárně těch „ras“ a etnik, kterých je „objektivně“ příliš mnoho a „množí se“ příliš rychle (země globálního Jihu). Pro ekologickou etiku (a politiku) tak není výzvou jen přesvědčit širokou veřejnost o potřebnosti a správnosti ochrany přírody a klimatu, ale také čelit ekofašistickým interpretacím myšlenky „ekologie bez ideologie“.

Petr Matějček (FF UHK v Hradci Králové)

Výuka kritického myšlení ve světle argumentační teorie usuzování

V kontextu změn ve způsobu konzumace a šíření zpráv, které jsou spojeny s rozvojem informačních technologií, se stále častěji zmiňuje potřeba edukačních nástrojů, jež by lidem umožnily se na tento vývoj adaptovat. Jedním z nejskloňovanějších prostředků k osvojení si kompetencí nutných k orientaci v prostředí digitální niky je výuka kritického myšlení. Jak naznačují některé výzkumy, velká část konvenčních kurzů kritického myšlení však postrádá potřebnou efektivitu. Je minimálně diskutabilní, zda jsou vhodným nástrojem k naplnění cíle zvyšování úrovně kritického myšlení v populaci (Abrami *et al.*, 2015). Pokusím se ukázat, že jeden z hlavních faktorů, který negativně ovlivňuje jejich účinnost, představuje samotné pojetí funkce lidského usuzování, jež kurzy kritického myšlení sdílejí s teoriemi duálních procesů. Ty kladou důraz na epistemickou roli usuzování, která zajišťuje zpětnou kontrolu reprezentací produkovaných intuitivními modulárními systémy. Tento předpoklad byl v poslední dekádě zpochybněn s odkazem na kognitivní zkreslení (např. konfirmační zkreslení, motivované usuzování), kterým podléhá samotný reflektivní systém zodpovědný za metakognitivní kontrolu. Sperber a Mercier tvrdí, že je potřeba přehodnotit dané pojetí funkce usuzování. Pokud opustíme

doménu individuální kognice a zaměříme se na fungování usuzování v rámci širšího sociálního kontextu lidské argumentace, pak mnohá kognitivní zkreslení nabývají jiných významů. Proto navrhuji alternativní pojetí v podobě argumentační teorie usuzování (*Argumentative Theory of Reasoning*), která vkládá lidské usuzování do prostředí komunikace a zdůrazňuje jeho adaptivní roli v rámci sociální interakce uvnitř lidských skupin během fylogeneze rodu Homo (Mercier & Sperber, 2011, 2017). Tvrdím, že by programy kritického myšlení měly reflektovat současnou debatu o funkci usuzování. Pokud proces usuzování vykazuje lepší výsledky v prostředí, v němž probíhá argumentační střet uvnitř názorově heterogenních skupin, pak by měly být reformulovány cíle výuky kritického myšlení, které by opustily individuální rozměr překonávání myšlenkových zkreslení a ve větší míře akcentovaly intersubjektivní charakter lidského usuzování.

Iva Svačinová (FF UHK v Hradci Králové)

Krizové osobní deníky: rozhodování za epistemické nejistoty

V příspěvku se z perspektivy teorie argumentace pokouším přispět k uchopení fenoménu vnitřního dialogu, tj. dialogu, který vede osoba sama se sebou uvnitř své mysli. Východiskem tohoto přístupu je pojetí myšlení jako v principu dialogické záležitosti: osoba dokáže v mysli zaujímat odlišné pozice (tzv. *I-positions, Others-in-Self*) a z těchto pozic realizovat interakce různého typu. Předpokládám možnost vzniku názorového střetu „uvnitř Já“, v němž se osoba z odlišných pozic přijímá odlišné argumentační role. Vnitřní dialogy vznikají typicky v rámci procesu rozhodování, prototypickým žánrem je tzv. *sebe-deliberace*, kterou můžeme provizorně popsat jako zvažování budoucího chování z různých perspektiv s ohledem na pravděpodobné výhody a nevýhody, přičemž cílem je nalezení co nejuspokojivějšího řešení. Typickým kontextem je přitom *epistemická nejistota*: žádná ze stran střetu nedisponuje dostatečnou evidencí, na jejímž základě by byla schopna jednoznačně rozhodnout střet, a *nepředvídatelnost*, tj. nemá dostatek kontroly nad budoucím vývojem. V příspěvku rozvíjím empirický výzkum vnitřního rozhodování. Věnuji se zkoumání charakteru vnitřního dialogu, který je externalizován v průběhu psaní tzv. *krizových osobních deníků*: aktivitě, kterou využívají někteří lidé v okamžicích významných životních krizí ve snaze o nalezení co nejuspokojivějšího řešení. V příspěvku se budu věnovat popisu domény intrapersonální komunikace jako specifické argumentační domény, v níž hraje nejistota klíčovou roli. Následně uchopím aktivitu psaní deníku jako specifický typ aktivity, který ovlivňuje možnosti a podoby předložené argumentace. Zaměřím se na výzkum argumentačních strategií, které v kontextu nejistoty umožňují diaristovi dospět k nejvhodnějšímu rozhodnutí. Poslední část příspěvku bude věnována případové studii vnitřního dialogu, který je externalizován v proslulém deníku Anne Frankové. Zaměřím se na analýzu strategií, které Anne využívá ve snaze dospět k rozhodnutí ohledně toho, zda má, nebo nemá vyjádřit své city k Petrovi van Daanovi. Kontextem jejího rozhodování, s nímž se pokouší vyrovnat, je neznalost (a principiální nemožnost získání znalosti) o jeho citech k ní.

Marek Picha (FF MU v Brně)

Zobecnění problému zobecnění

Jedním z klíčových argumentů vůči epistemologickému externalismu, jmenovitě vůči procesuálnímu reliabilismu, je *problém zobecnění* (Goldman 1979). Jádrem tohoto argumentu je fakt, že kterýkoli výskyt doxastického procesu lze klasifikovat mnoha různými způsoby. Můžeme-li například tentýž akt vnímání, jehož výsledkem je dílčí perceptuální přesvědčení, popsat jednou jako případ obecně spolehlivého vidění, podruhé jako případ obecně nespolehlivého vidění v noci, není zřejmé, jaký epistemický status bychom měli danému přesvědčení připsat. Budu argumentovat ve prospěch teze, že *problém zobecnění* je ve skutečnosti problémem mnohem širším. Ukáži, že výtky vůči dílčí externalistické zdůvodňovací koncepci lze rozšířit nejen na internalistické koncepce zdůvodnění (Comesaña 2006), ale dokonce na téměř všechny normativní systémy. Představím rovněž některé návrhy, jak zobecněný problém zobecnění zrušit, či alespoň obejít. Jmenovitě se budu věnovat strategiím založeným na obecném povědomí (Goldman 1979), přírodních druzích (Alston 1995), kontextualismu (Sosa 1991) a vyvratitelném právním usuzování (d'Almeida 2015).

Martin Nuhlíček (FF UK v Bratislavě)

Epistemológia cností a hodnota poznania

Príspevok mapuje možnosti, ktoré ponúka epistemológia cností pre riešenie problému hodnoty poznania. Problém hodnoty poznania v jeho základnej podobe spočíva v otázke, prečo je poznanie hodnotnejšie než obyčajná pravdivá mienka? Epistemológia cností vo všeobecnosti charakterizuje poznanie ako úspešné dosahovanie pravdy pomocou uplatňovania personálnych intelektuálnych cností. Na základe toho formuluje tiež pozitívnu odpoveď na problém hodnoty poznania: poznanie je hodnotné, pretože predstavuje jedinečnú situáciu, kedy sa subjektívne intelektuálne úsilie stretáva s objektívne správnym výsledkom. Tento jav je v príspevku označovaný ako „kognitívny úspech“; poznanie je podľa epistemológie cností hodnotné, pretože je kognitívnym úspechom. Objavili sa však dva typy protipríkladov, ktoré narúšajú uvedené tvrdenie, keď dokazujú, že medzi poznaním a kognitívnym úspechom údajne neplatí prísna ekvivalencia. Po prvé, prípad stodolových fasád (A. Goldman) ukazuje, že nie každý kognitívny úspech je poznaním; po druhé, prípad Morrisa v Chicagu (J. Lackey) zase ukazuje, že nie každé poznanie je kognitívnym úspechom. Obidva tieto protipríklady vyvolávajú isté polemiky a ich účinnosť závisí od spôsobu, akým sú interpretované. Jedno možné stanovisko spočíva v popieraní názoru, že dané protipríklady naozaj sponchujú tézu epistemológie cností (obyčajne v spojitosti s dodatočnou kvalifikáciou týchto téz). Jeho nevýhodou je však pomerne neintuitívne narábanie s epistemologickými pojmami, najmä s poznaním. Druhú možnosť predstavuje pripustenie spomenutých protipríkladov ako pravých. No v takom prípade sa epistemológia cností dostane do ťažkostí s vysvetlením samotnej hodnoty poznania – a môže naraziť aj na komplikácie pri vysvetľovaní povahy poznania.

Miloš Taliga (FF UMB v Banské Bystrici)

Otázka konzistentnosti Williamsovej teórie epistemickej zodpovednosti

Podľa Michaela Williamsa (2011, 21–25) sme niektoré naše presvedčenia oprávnení zastávať bez toho, aby sme ich zdôvodnili, avšak správať sa epistemicke zodpovedne znamená reagovať na opodstatnené pochybnosti vznesené proti ktorýmkoľvek našim presvedčeniam. Epistemický agent sa správa zodpovedne, keď svoje *predbežné oprávnenia* (default entitlements) konfrontuje s *opodstatnenými výzvami* (appropriate challenges). Podľa Williamsovej teórie je teda epistemická zodpovednosť ohraničená opodstatnenými výzvami (t. j. agent nie je povinný zdôvodňovať každé svoje presvedčenie), no súčasne je každé presvedčenie principiálne otvorené voči pochybnostiam, pokiaľ sú opodstatnené v kontexte výskumu, ktorý sa môže meniť (t. j. agent je povinný reagovať na každú opodstatnenú výzvu). Armando Cíntora (2011, 549) argumentuje, že Williams odmieta tradičnú teóriu racionality, podľa ktorej je epistemicke nezodpovedné, keď je agent presvedčený o niečom, čo vopred nezdôvodnil pomocou evidencie. Tvrdí, že Williamsova teória predpokladá alternatívnu teóriu racionality, tzv. *pankriticizmus*, podľa ktorého môže byť, aspoň v princípe, každé presvedčenie spochybnené. Cíntorovou pointou je, že pankriticizmus vedie k logickému paradoxu. Primárnym cieľom môjho príspevku je ukázať, že ak by aj Williamsova teória epistemickej zodpovednosti predpokladala pankriticizmus, tak výsledkom nie je logický paradox, ako to tvrdí Cíntora. Sekundárnym cieľom je upozorniť, že aj napriek tomu je udržateľnosť Williamsovej teórie otázna, pretože čelí ďalším vážnym ťažkostiam, z ktorých sa niektoré pokúsím aspoň naznačiť.

Tomáš Edl (TF JU v Českých Budějovicích)

Strawsonův Basic Argument mezi morální a epistemickou odpovědností

Jedním z velmi diskutovaných skeptických argumentů v současné debatě o svobodě vůle je argument pro nemožnost morální odpovědnosti Galena Strawsona, známý také jako Basic Argument: aby mohl člověk být odpovědný za své volby, musel by být odpovědný za principy volby, v jejichž světle se rozhoduje. K tomu by však musel být odpovědný i za to, že má právě ty principy volby, které má. Musel by si tedy své principy volby odpovědným způsobem zvolit. Jelikož by ale taková odpovědnost za jednání vyžadovala po jednajícím subjektu aktuální provedení nekonečného množství voleb principů volby, dochází Strawson k závěru, že morální odpovědnost za jednání není možná, jelikož její získávání vede k nekonečnému regresi. Jiná formulace téhož argumentu je: (A) Nic nemůže být causa sui. (B) Aby někdo mohl být morálně zodpovědný, musel by být causa sui alespoň v určitém mentálním ohledu. (C) Nikdo nemůže být naprosto morálně zodpovědný. Zatímco v diskusích bývá zpravidla odmítána, oslabována anebo naopak obhajována premisa (B), zajímavé je založení pravdivosti premisy (A), kterou Strawson opírá o princip bezespornosti. Ten však podle Strawsona není třeba založit v žádném dalším principu. Strawson se tak na jednu stranu zdá být fundacionalistou, pokud jde o epistemickou odpovědnost za přijetí argumentu, v němž se popírá možnost morální odpovědnosti vůbec. Na druhou stranu nepodává žádné dobré důvody, proč bychom epistemicke fundacionalismus, tak jak jej neproblematicky předpokládá při formulaci premisy (A), nemohli podobně připustit při prověřování aktuálních principů volby a jejich morální adekvátnosti. Není tedy jasné ani jestli zastánce Basic Argumentu může vůbec být za tento argument epistemicke odpovědný, ani jestli možnost epistemicke odpovědnosti za přijetí tohoto argumentu jaksi mimochodem nevede k tomu, že každý jeho

epistemicky odpovědný zastávce je zároveň schopen získání morální odpovědnosti, nakolik si při přebírání odpovědnosti za své principy volby vystačí s principem bezespornosti.

Petr Houdek (FPH VŠE v Praze)

Musí se sociální psychologie přestrojovat za behaviorální ekonomii, aby měla dopad? Případ výzkumu omezování nečestnosti

Příspěvek má dva cíle. Prvním cílem je prezentace výsledků několika terénních a laboratorních experimentů o vlivu situačních faktorů na (ne)čestné chování. Druhým cílem je ukázat možnosti synergií mezi sociální a morální psychologií a behaviorální ekonomikou ve výzkumu (ne)čestnosti a osobní integrity. Bude argumentováno, že inspirující teorie jsou zatím dodávány sociálními psychology. Výhodou behaviorálních ekonomů je naopak oblast externí validity a praktických důsledků výzkumu. Cílem přednášky je ukázat, jak lze výzkum nečestnosti podpořit aspekty teorie her (reakce protistrany a dosahování rovnováhy), účinky selekce a sebe-selekce a vlivu mezních jednotlivců.

Petr Špecián (NF VŠE a FHS UK v Praze)

Měrou všech věcí je člověk: individuální normativní suverenita v demokratické společnosti

Tomáš Garrigue Masaryk slavně prohlásil, že demokracie je diskuse. Demokratická společnost však musí být s to nejen diskutovat, ale také přijímat rozhodnutí. Ekonomickým žargonem lze říct, že zatímco ve fázi diskuse se preference ohledně alternativ formují, ve fázi rozhodnutí jsou již brány jako dané. Vždy tak nakonec přichází moment, kdy je masa občanů povolána k tomu, aby rozhodla, kterým směrem je třeba se ubírat. Východiskem mého příspěvku bude, že tržní ekonomika ztělesňuje stejný normativní princip jako demokratická politika, tj. princip individuální normativní suverenity. Konečnou autoritou pro vynášení hodnotových soudů je podle něho každý jednotlivec, u něhož není prokázána dramaticky snížená normativní kompetence. Suverenita spotřebitele a suverenita občana jsou tak pouze dvěma tvářemi jedné a tentýž individuální suverenity. Tento fakt se jeví vysoce relevantní pro aktuální diskusi o paternalismu. Implikuje totiž, že individuální suverenitu nelze zpochybnit v kontextu ekonomickém a zároveň ji zachovat bez újmy v kontextu politiky. Současné oživení zájmu o paternalismus do značné míry souvisí s poznatky kognitivní psychologie a behaviorální ekonomie, které poukazují na omezenou racionalitu člověka. To, že každý člověk má tendenci zpracovávat informace zkratkovitě a mnohdy zkresleně, je pod tíhou dostupné evidence těžko zpochybnitelné. Normativní implikace, které jsou z této skutečnosti vyvozovány, se však mnohdy zaměřují pouze na „soukromou“ tvář individuální normativní suverenity a pomíjejí tu „veřejnou.“ Je-li však běžný spotřebitel skutečně nedostatečně kompetentní k tomu, aby sám rozhodoval, co je pro něho dobré, vykazuje běžný občan kompetenci přinejmenším stejně nízkou. V této souvislosti budu kritizovat koncept „behaviorálních tržních selhání“ zavedený Cassem Sunsteinem a ukážu výhody symetrického přístupu k oběma tvářím suverenity. Teprve v momentě, kdy zmizí iluzorní aspekty duality mezi rozhodovacími mechanismy politiky a ekonomiky, lze produktivně uvažovat, jak se s nepříznivými zprávami o naší vlastní schopnosti racionálního myšlení v praktické rovině vypořádat.

Tomáš Hříbek (FLÚ AV ČR)

Morální skepticismus a amoralismus

Tento referát spadá do oblasti metaetiky, čili metateorie morálky, resp. morálního jazyka. Podobně jako kdysi Nietzsche, i současní morální skeptici – například Ian Hinckfuss (*The Moral Society: Its Structure and Effects*, 1987) nebo Joel Marks (*Ethics Without Morals: In Defence of Amorality*, 2012) – poukazují na údajně negativní důsledky morálky. Morální jazyk podle nich podporuje pokrytectví, nadřazenost, otrlost a necitelnost apod. Ačkoli do značné míry souhlasím s těmito skeptiky, že morálka a její tradiční filosofické teoretizace skýtají podobná nebezpečí, domnívám se, že z toho nelze vyvodit naprostý amoralismus. Je nejspíš pravda, že některé ústřední morální výrazy, jako například „morálně správný“, souvisejí se starobylými, vesměs teologickými koncepcemi morálky. Tento a další podobné problematické výrazy mohou skutečně časem pozbýt své původní důležitosti a ústřední role. Je snad možné i to, že zcela upadnou v zapomenutí. Avšak i naturalizovaná morálka musí umožnit rozlišování mezi charaktery a druhy jednání jako dobrými a špatnými, čestnými a nepoctivými, štedrými a malichernými, laskavými a krutými. Tradiční teoretizace morálky obvykle předpokládaly, že existuje cosi jako „morální hodnota“, jež převyšuje jakékoli lidské instituce a je zcela nezávislá na postojích konkrétních aktérů. I když se této představě vzdáme, a do té míry naturalizujeme morálku, budeme chtít být schopni hodnotit charaktery a jednání kladně nebo záporně.

Eva Peterková (PdF OU v Ostravě)

Quine-Putnamův argument jako argument pro realismus etických hodnot?

Když hovoříme o *dobrém konání* či *dobrém jednání*, automaticky předpokládáme *dobro* jako určitou universální hodnotu. Pokud připustíme, že etické hodnoty jsou entity určitého druhu nebo „nějakým způsobem“ existují, dostáváme se tím do objektivismu a lehce můžeme sklouznout až k metafyzickému realismu. To je ovšem takřka neudržitelná pozice, neboť jakákoliv definice či vůbec poznatelnost těchto entit je velice problematická. V nedávné době se ve filosofii matematiky začal poměrně často objevovat nový argument ve prospěch metafyzického realismu. Tento argument vychází z části z filosofie W. V. O. Quina a z části z filosofie H. Putnama; získal proto přívlastek Quine-Putnamův argument. Ačkoliv nese jména obou myslitelů, ani jeden z nich se k němu explicitně nehlásil a domnívám se, že je připsání argumentu jak jednomu, tak druhému filosofovi naprosto scestné. Jeho zastánci však argumentují, že matematické entity mají určitý status mimo naši mysl a existují objektivně. V této souvislosti se vynořila otázka, zda lze tento argument vztáhnout i na jiné oblasti, než je matematika. Naším cílem proto nebude dokázat existenci etických hodnot jako samostatných objektivně existujících entit, ale zjistit, zda lze Quine-Putnamův argument rozšířit na oblast etiky a jaké s sebou takové rozšíření ponese problémy. Nejprve se zaměříme na samotný argument, jeho strukturu a jeho novodobé mutace – od těch, které argumentují ve prospěch slabého realismu, až po ty, které argumentují ve prospěch silného metafyzického realismu ve smyslu platónských entit. Poté ukážeme, jak tento argument (a za jakých podmínek) převést na oblast etiky. Zde se zaměříme na otázku, zda argument, který byl použit k prokázání matematické říše, je vůbec relevantní k tomu, aby byl použit k prokázání říše morálních hodnot, a to zejména z toho důvodu, že se etické entity, např. dobro, od těch matematických zásadně odlišují. Nakonec poukážeme na problémy, které s sebou toto rozšíření přináší.

Matej Cibík (FF UPCE v Pardubicích)

Anatómia implicitných morálnych nárokov

Veľká časť našich morálnych záväzkov vzniká s naším explicitným súhlasom. Podpisom pracovnej zmluvy súhlasíme s etickým kódexom univerzity, sľubom sa zaviazame, že súrodencovi pomôžeme so sťahovaním, v kostole prehlásime, že budeme vernými manželmi/manželkami. Nie všetky morálne záväzky však majú túto formu. Často totiž vznikajú implicitne, a to najmä v rámci medziľudských vzťahov. Máme napríklad povinnosť pomáhať našim priateľom v ťažkej životnej situácii, a to aj keď sme im to nikdy explicitne nesľúbili. Máme povinnosť nepodvádzať nášho partnera/partnerku, aj keď sme sa s ním / s ňou o tejto téme nikdy nerozprávali. Podobné implicitné záväzky sprevádzajú takmer každý medziľudský kontakt. Samotná existencia implicitných morálnych nárokov vyvoláva niekoľko závažných filozofických otázok. Jednou z nich je problém z ich poznaním. Ako môžeme vedieť, že sme sa ocitli v takomto implicitnom morálnom vzťahu? A môže nás fakt, že sme o možných morálnych povinnostiach nevedeli (napríklad sme si nikdy neuvedomili, že druhá osoba sa na nás tak veľmi spolieha) zbaviť našich morálnych povinností? Vo svojom príspevku načrtnem teóriu vzniku implicitných morálnych nárokov. Kľúčovým tu bude pochopenie medziľudských vzťahov a najmä vzájomných očakávaní, ktoré prinášajú. Svoj argument modelujem na článku Thomasa Scanlona „Promises and Practices“. Z načrtnutého modelu následne vyplynie koncept „rozumných očakávaní“. Na nich sa budem snažiť demonštrovať, za akých okolností sú implicitné morálne nároky skutočnými povinnosťami a kedy nemajú žiadnu normatívnu silu.

Stanislav Spodniak (FF UMB v Banskej Bystrici)

Je etika bez zdôvodnenia možná?

Cieľom príspevku je zamyslieť sa nad tým, či by mohol existovať udržateľný etický systém, v ktorom by sa nepredpokladalo, že sú jeho jednotlivé tvrdenia zdôvodnené. Dôvod, prečo považujem za potrebné sa nad touto otázkou zamyslieť, je, že som presvedčený, že nie je možné zdôvodniť (preukázať pravdivosť alebo správnosť) tvrdení, pomocou ktorých vyjadrujeme pravidlá etiky. V prvej časti príspevku by som rád poukázal na problémy, ktoré sprevádzajú snahu tvrdenia etiky zdôvodňovať, a ktoré sú podľa môjho názoru neprekonateľné. Za jeden z hlavných problémov považujem to, že aj keby sme boli schopní deduktívne platným spôsobom odvodiť normatívne tvrdenie z premís, ktoré sú vyjadrené faktuálnymi tvrdeniami, nepreukázali by sme tým, že sme z morálneho hľadiska povinní sa týmto normatívnym tvrdením riadiť. V druhej časti príspevku by som rád naznačil prístup k etike, ktorý by počítal s tým, že etické tvrdenia nie je možné zdôvodňovať. Chcel by som poukázať na to, že etické pravidlá majú ten istý ontologický status ako pravidlá jazyka. Neexistuje nič poznateľné, čo by nám mohlo povedať, že by sme mali dodržiavať práve tieto pravidlá etiky alebo jazyka. Z tohto dôvodu neostáva človeku nič iné ako to, aby si bol sám sebe zákonodarcom. Nezvolenie si pravidiel etiky by bolo ekvivalentné tomu, že by sa človek rozhodol, že nebude rešpektovať žiadne pravidlá jazyka počas vlastnej komunikácie. Avšak to, že si je človek sám pre seba zákonodarcom, neznamená, že si môže vytvoriť pravidlá etiky absolútne podľa vlastnej ľubovôle. Existuje určitý racionálny rámec, v rámci ktorého si môže človek pravidlá etiky vytvárať, pričom jedným z hlavných prvkov tohto racionálneho rámca je požiadavka konzistentnosti daného etického systému.

Tomáš Ondráček (ESF a FF MU v Brně)

Sociální a humanitní obory a problém dvojího užití

Problém dvojího užití (dual-use problem) vyvstává ve chvílích, kdy výsledky vědeckého výzkumu, znalosti nebo technologie, mohou být užity pro morálně žádoucí, a velmi snadno pro morálně nežádoucí účely (srov. např. Forge 2010). Jedná se o problém, který je zmiňován zejména u přírodních věd a inženýrství. Klasickým příkladem jsou technologie spojené s jaderným (např. Ehni 2008), chemickým (např. Douglas 2014) nebo biologickým (např. Miller & Selgelid 2007) výzkumem, neboť jsou často snadno využitelné pro vojenské účely. I když je ale problém dvojího užití spojen spíše s přírodními vědami a technickými obory, lze ukázat, že je čím dál více přítomný také v sociálních a humanitních oborech. Jednou z příčin přítomnosti tohoto problému v těchto oblastech je lepší schopnost předpokládat lidské chování díky znalosti většího množství případů z minulosti. V tomto ohledu se tak některé sociologické výzkumy nebo poznatky z humanitních věd stávají snadno využitelnými také k dosahování morálně problematických cílů, jakými je např. nežádoucí ovlivňování nákupního či volebního chování. Ve svém příspěvku si kladu dva cíle. První cíl zahrnuje představení problému dvojího užití a obhájení tvrzení o jeho přítomnosti v sociálních vědách a humanitních oborech. Druhý cíl je pak zaměřen na ukázání možností, které nám dosavadní přístupy k problému dvojího užití, především v rámci technických oborů, dávají pro řešení tohoto problému v jiných, zejména humanitních, oblastech. Je také třeba upozornit, že nebudu a nemohu jasně definovat samotné problematické morální chování. Budu za něj pojímat všechno takové chování, které je kontroverzní nebo obecně odsuzované v rámci veřejné diskuze. Mou snahou je pouze položit a pokusit se odpovědět na dvě otázky: Pokud nám výzkumy v humanitních a sociálních oblastech dávají poznatky, které mohou být snadno využity pro morálně kontroverzní účely, měly by být nějakým způsobem omezovány? Jak by toto omezování mělo vypadat a můžeme se inspirovat v jiných oblastech, kde je již přítomné?

Adam Greif (FF UK v Bratislavě)

Veci, ktoré nie je dobré vedieť

V príspevku predstavím pojem zlého poznania, čo je kúsok poznania (propozícia alebo skúsenosť) s celkovou negatívnou hodnotou pre poznávajúce subjekty. Rozlišujem zlé poznanie v racionálnom zmysle a v morálnom zmysle. Ak je P racionálne zlé poznanie, potom je pre subjekt S nerozumné vedieť, že P. Ak je P morálne zlé poznanie, potom je nemorálne, aby S vedel, že P. Predstavím niekoľko prípadov, ktoré zdanlivo dokladajú existenciu niektorých druhov zlého poznania, aspoň pre niektoré druhy subjektov; v prvom rade prípad zvedavého dieťaťa, ktoré spozná kód od trezora, v ktorom sa ukrýva nabitá zbraň; v druhom rade prípad človeka náchylného prepadnúť istej droge, ktorý nadobudne skúsenosť s touto drogou; a v treťom rade polemický a čiastočne hypotetický prípad vedeckého poznania, ktoré je docielené neetickým výskumom. Pokúsim sa vysvetliť zlé poznanie postulovaním dvoch vlastností poznávajúceho subjektu; zručnosť – schopnosť získavať poznanie, a kompetentnosť – schopnosť získané poznanie používať v racionálnom seba-zájme alebo v súlade s morálkou. Predkladám analýzu zlého poznania, podľa ktorej je zlé poznanie možné vďaka tomu, že zručnosť subjektu môže presiahnuť mieru jeho kompetencie. Pokiaľ ide o racionálne zlé poznanie, rozlišujem dve vlastnosti tohto poznania, ktoré určujú mieru, v akej je zlé; nebezpečnosť a „odvratnosť“. Nebezpečnosť zlého poznania P určuje mieru, v akej sú dôsledky toho, že S vie P, zlé

pre S. Odvratnosť určuje pravdepodobnosť, s akou zlé dôsledky pre S nastanú. Potom predstavím pojem superzlého poznania, čo je poznanie maximálne nebezpečné a zároveň neodvratné. Potom, čo predložím tézu, že zlé poznanie sa zdá byť možné, resp. mysliteľné, budem tvrdiť, že; ak je zlé poznanie možné, potom je možné, aby bolo kognitívne sebaobmedzenie racionálne. Tento ťažko stráviteľný dôsledok sa zdá byť nevyhnutým dôsledkom možnosti zlého poznania. Svoj príspevok ukončím polemikou o možnosti, že zlé poznanie nemusí byť vecou budúcnosti, ale že už bolo dosiahnuté a že isté epistemické praktiky, napríklad náboženská dogma, môžu byť prípadom potenciálne racionálneho kognitívneho seba-obmedzenia.

Petra Chudárková (FF UP v Olomouci)

Hluboký nesouhlas v morální epistemologii

Silné a slabé stránky lidské mysli bývajú v posledních letech nejčastěji vysvětlovány na základě teorií duálních procesů. Ty obecně tvrdí, že naše přesvědčení jsou utvářena dvěma systémy. Systém 1 funguje podvědomě a produkuje rychlá, ovšem pouze přibližná intuitivní řešení. Systém 2 naopak pracuje pomaleji, vědomě a v případě potřeby umožňuje na základě racionální reflexe korekci intuitivně vzniklých přesvědčení (Stanovich 1999). Přílišné spoléhání se na rychlá intuitivní řešení místo náročnější racionální reflexe je v kognitivních vědách označováno jako „kognitivní lenost“. Jejím názornou ukázkou jsou chatrné výsledky respondentů v testu kognitivní reflexe (Frederick 2005). V posledních letech je však optimistické pohlížení na procesy systému 2 postupně revidováno. Například Mercier a Sperber (2011) tvrdí, že hlavní funkcí lidského usuzování je argumentace, tedy přesvědčování druhých o správnosti vlastního názoru. Podle nich neslouží systém 2 ke korekci, ale spíše ke zdůvodňování již vzniklých přesvědčení. Tímto přístupem lze vysvětlit fenomén post hoc racionalizace či mysle biasu. K omezení kognitivních zkreslení je pak nutný širší kontext, tedy větší množství relevantních informací. Cílem příspěvku je představit tezi, podle níž platí stejná situace i v oblasti morálního usuzování a že je tedy možné mluvit o „morální lenosti“. Problém je v etice o to komplikovanější, že intuice jsou často doprovázeny silnými emocemi, které intuitivnímu soudu dodávají punc přesvědčivosti, a jedince tak nenutí daný soud reflektovat. Neblahým důsledkem této lenosti je pak morální nesouhlas mezi jedinci a možnost jednoduchého ovlivňování jejich přesvědčení, především užitím emočních apelů. Závěr příspěvku se pokusí ukázat, že ačkoliv může být morální nesouhlas do značné míry eliminován poskytnutím potřebných informací a otevřeností jedince svá přesvědčení revidovat, na určité úrovni může být s ohledem k odlišným kognitivním výbavám jedinců považován za natolik zásadní, že jej můžeme označit jako hluboký.

Filip Tvrđý (FF UP v Olomouci)

Problém expertízy v morální epistemologii

Příspěvek vychází z podobností mezi pojetím kompetence v epistemologii a etice. Pokusím se v něm dokázat, že i v oblasti morální epistemologie lze uplatnit koncept iluze vědění, která je obvykle zkoumána sociální epistemologií. Kognitivní dělba práce u lidského druhu vedla k hyperspecializaci, takže lidé mohou být experty jen v jedné nebo několika málo oblastech. U většiny témat jedinci přesto zažívají iluzi explanační hloubky, i když při konkrétním dotazování prokazují naprostou neznalost. Epistemičtí agenti se často spoléhají pouze na fragmentární soubory vědomostí a intuitivní rozhodovací

mechanismy, které se nehodí pro řešení neobvyklých nebo příliš abstraktních problémů. Epistemická inkompetence se projevuje nejen v oblasti poznání, jako například zvýšenou tendencí k přijetí pseudovědeckých a konspiračních teorií, ale i v oblasti normativní etiky. Racionalita morálního rozhodování je totiž také podmíněna faktickými znalostmi a intelektuálními schopnostmi, jež u některých agentů mohou absentovat. V závěru příspěvku poukážu na analogii mezi fringe science a fringe ethics a představím tezi, že podobně jako v pseudovědě může být i v etice kompetence údajných expertů jen zdánlivá. Budu také stručně diskutovat zavádění deontických operátorů (deontic introduction), které se používají pro překonání propasti mezi deskriptivními a preskriptivními soudy.